

Марица МАЛОВИЋ-ЂУКИЋ
Историјски институт
Београд

ПРИЛОГ НАСТАНКУ НАХИЈЕ ПИВА

Овај рад је покушај да се на основу литературе и објављених и необјављених извора, као и топономастичке грађе прикаже настајак и развој нахије Пиве.

У Херцеговачком дефтеру из 1475/77. године први пут се помиње нахија Пива и пописана је као *Нахија Пива други назив Бања*.¹ У историјској науци постоји мишљење да су заједно пописане Нахија Бањани и нахија Пива у Херцеговачком дефтеру из 1477. године.²

У дубровачкој грађи помињу се двојица Бањана која су се задужила у Дубровнику у 70–тим годинама 14. века. Занимљиво је истаћи да се та иста двојица Бањана јављају и 1477. године као старешине два катуна у нахији *Пиви други назив Бања*. Крајем октобра 1473. године задужио се у Дубровнику неки Вукац Вуковић код влаха Илије Хераковића из Бањана на суму од 120 дуката.³ Такође се Илија Хераковић јавља 1477. године као старешина катуна у нахији Пива други назив Бања, под називом џемат Илије сина Херака са 28 кућа који зимују у Велимљу а летују у Рагатуну.⁴ Почетком јула 1470. године влах Радашин Грубачевић из Бањана узео је на зајам у Дубровнику 44 дуката код Радича Вуковића.⁵ Исти се јавља у нахији Пиви 1477. године као старешина катуна под именом Радашин, син

¹ А. Аличић, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985, 70-80.

² Б Храбак, *Никшић до почетка XIX века*, Београд 1997, 38.

³ I. Voje, *Delež hercegovskih vlahov v kreditni trgovini srednjeveškega Dubrovnika*, *Zgodovinski časopis XXXI* (1977) 474.

⁴ А. Аличић, *Poimenični popis*, 71.

⁵ I. Voje, *Delež hercegovskih vlahov*, 474.

Грбача (Грубача).⁶ То је вероватно Радашин Грубачевић. Наведени примери показују да се друштвени углед стицао богатством, а тако и старешинство у катуну.

Међутим, људи из Пиве у дубровачкој грађи и пре 1477. године потицали су »из Бањана из Пиве дио Босне«. У дубровачком документу из средине фебруара 1467. године помиње се у Дубровнику неки (Ratchus Radisich de Bagnana de Pive de partibus Bosne) »Ратко Радишић из Бањана из Пиве дио Босне«.⁷ Међутим, није наведено да је влах. Према томе, Бањани и Пива били су повезани и пре 1477. године.

У топономастици Пиве до данас су сачувани топоними који говоре о повезаности Бањана и Пиве, а воде вероватно порекло из средњег века. У два различита краја у Пиви јавља се исти топоним под називом Бањски катун. На пример предео у селу Пишчу. Други пут се област у Пиви између планине Тодорова дола и Студене назива Бањски катун.⁸ Поставља се питање зашто су ове две нахије заједно пописане 1477. године (*Нахија Пива други назив Бања*) и зашто се Пивљани пре овог пописа називају Бањанима односно Пивљанима. Истина ради се о релативно кратком временском растојању од свега десетак година.

Има научника који сматрају да су становници нахије Пиве населили Бањане, иако нису улазили у проблематику самог назива нахије Пиве или Бање.⁹ У раније наведеном раду¹⁰ са опрезом сам констатовала обрнут процес. Наиме, да су становници Бањана населили Пиву. Међутим, у обзир долазе и другачија тумачења. Можда је нахија Пива улазила у територију Бањана то јест друге нахије или се процес обрнуто одвијао. На ту особеност османске администра-

⁶ А. Алић, *Poimenični popis*, 77.

⁷ НАД, *Diversa Notariae (Div. Not.)* fol.142-143, 15 II 1467; М. Маловић-Ђукић, *Пива у средњем вијеку*, Четиристо година Манастира Пива, (Зборник радова са Научног скупа одржаног у Плужинама 16 и 17 јула 1987), Титоград 1991, 47-48.

⁸ До ових сазнања дошла сам истраживањем на терену. М. Маловић-Ђукић, *Пива у средњем вијеку*, 49. Планина Студена је данас гранична област између Пиве и Дробњака.

⁹ О. Благојевић, *Пива*, Београд 1971, 697 нап. 5. Он није располагао дубровачком архивском грађом, а Херцеговачки дефтер није био објављен.

¹⁰ М. Маловић-Ђукић, *Пива у средњем веку*, 48 нап. 38.

ције већ је одавно указано у историјској науци.¹¹ Постоји тешкоћа код оваквих констатација јер је овде реч о влашкој нахији чије се становништво бави сточарством и има покретна летња и зимска станишта. Уз то потребно је истаћи да је Пива планинска област, те су се њени становници бавили сточарством и имали влашки статус, па веома су касно прешли на седелачки начин живота и почели да се баве земљорадњом. У прилог томе говори мали број влаха из Пиве у кредитној трговини у Дубровнику током 15. века. За разлику од њих бројно је учешће Бањана¹² и Дробњака¹³ у кредитној трговини у Дубровнику који су се у том периоду седантеризовали. Међутим, нисмо увек сигурни, да ли је једна нахија улазила у територију друге нахије. Постоји могућност да су само користили заједничка летња односно зимска станишта, и тада то неби био улазак једне у територију друге нахије. Томе у прилог говоре и наведени топоними у Пиви (Бањски катун). Вероватно је реч о летњим стаништима влаха Бањана у нахији Пиви. Таквих примера имамо код других нахија у Херцеговачком санџаку.¹⁴ Овде се вероватно из катуна Бањана издвојио, односно отцепио катун Пива. Честа је била појава гранање катуна или израстање нових средином 14. а посебно у првој половини 15. века како је закључила Десанка Ковачевић.¹⁵ Професорка Десанка Ковачевић је на основу дубровачке архивске грађе из 30-тих година 14. века пронашла три нова катуна који су израстали из катуна

¹¹ О. Зиројевић, *Попис мизије београдске области 1640/41*, ИЧ XLIV(1977)231 нап. 20. Истина ту се радило о две суседне нахије. Аутор наводи литературу о поменутом проблему.

¹² I. Воје, *Delež hercegovskih vlahov*, 474. Бањани су од свих влашких скупина били најнапреднији што се види из њиховог трговачког пословања у Дубровнику. Били су најбројнији у Дубровнику, где се јављају као дужници и повериоци.

¹³ М. Маловић-Ђукић, *Прилог историји Дробњака и у средњем веку*, Гласник Завичајног музеја у Пљевљима, Пљевља 1999, 150-154.

¹⁴ М. Маловић-Ђукић, *Дробњак под турском влашћу*, Гласник Завичајног Музеја 2, Пљевља 2001, 118-119. Планина Љубишна у близини Пљеваља била је летње станиште неколико катуна (Дробњака и влаха Кукња). Ово је један само од примера а има их више на територији Херцеговачког санџака.

¹⁵ Д. Ковачевић, *Средњовековни катун по дубровачким изворима*, Симпозијум о средњовековном катуну одржан 24. и 25. новембра 1961 г., Сарајево 1963, 129-130. Катун који су се издвојили из катуна Бањана: катун Јурека Јунаковића (1387), катун Драгаша (1422.), и катун Херака Дражиновића (1428).

Бањана. Све то говори у прилог да се вероватно у том процесу и катун Пива издвојио од катуна Бањана. Као што смо установили Пива је планинска област и сигурно да њени становници који су се углавном бавили сточарством, нису били седентеризовани непосредно пред пад под турску власт, за разлику од њиховог матичног катуна Бањана, отуда и заједнички попис нахије Пиве и Бањана 1477. године. Поред тога како смо већ раније навели, имали су заједничка зимска а пре свега летња станишта. На то указује топоним у Пиви под називом Бањски катун.

Нахија Пива се разликује од суседних нахија у одређеним процесима, који се касније код ње јављају. Она није била захваћена процесом исламизације нешто пре 1477. године, за разлику од суседне нахије Комарнице која је била обухваћена исламизацијом још у време Иса-бега. Почети исламизације управо се везују за седентеризацију влаха¹⁶, што говори да власи Пиве нису још прешли на селачки начин живота у време турског пописа.

И Пива је као и остале влашке нахије Херцеговачког санџака припадала царском хасу. Међутим, плаћала је санџак-бегу глобу (нијабет), која је годишње износила 1100 акчи,¹⁷ упола мање од нахије Комарнице која је плаћала 2000 акчи. Нијабет је облик ванекономске ренте за кривице, казне, женидбе и друго, а показује бројност становништва од кога се та рента наплаћивала. Нахија Пива састојала се од 19 катуна-џемата. Уписани су домаћини и самци, летња и зимска станишта, њиве и баштине уколико их је било. У Пиви су била 593 домаћинства и два самца. Сваки џемат је имао свог старешину по коме се џемат уписивао. Поред прецизних дефтерских података, тешко је утврдити број становника влаха у нахији Пиви или Бањи, јер нема података о просечној величини влашког домаћинства. Раније се сматрало да су домаћинства бројила од шест до осам чланова, док се у новије време сматра да је једно домаћинства имало четири до седам чланова. То представља просек за рајинску породицу у овом периоду, али, не важи за влашке породице које су због режима плаћања пореза-филирије по кући, а не по глави становника, биле многољудније.

¹⁶ N. Filipović, *Islamizacija vlaha u Bosni i Hercegovini u XV i XVI vijeku*, Radovi ANBH 22, Sarajevo 1983, 140-141.

¹⁷ A. Aličić, *Poimenični popis*, 206; N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 156.

Нахија Пива као влашка нахија улазила је у састав царског хаса као што смо навели. Њени становници – власи испуњавали су уговорене војне обавезе, а за узврат били су ослобођени свих дажбина повезаних са земљорадњом и рајинским статусом. Одредбама канун-наме из 1477. прецизно су регулисана влашка права и обавезе. Они су били дужни да од сваке куће, једном годишње, на Ђурђевдан дају један златник, једну овцу с јагњетом (или њену протувредност у новцу, која је износила 12 акчи) и једног овна (или 15 акчи). Сваких 50 кућа било је у обавези да даје два овна (или 60 акчи) и један шатор (или 100 акчи). У време војног похода сваких 10 кућа морало је да опреми и да да једног коњаника под оружјем и на коњу, као и да учествује у том походу. Заузврат били су ослобођени свих других намета које је плаћала раја.¹⁸

У нахији Пиви, мало је влаха с баштинама с обзиром на величину нахије. Мора се узети у обзир да је то влашка нахија у којој је сточарство главни извор прихода, док су у њој баштине врло мало заступљене. Међутим, било је влаха с тимарима и у нахији Пиви. У компактним влашким нахијама ретко се јављају власи тимарници.¹⁹

Међу старешинама катуна у Пиви помиње се један тимарник, који је имао тимар у Требињу. Имао је у поседу део села, виноград и њиве у требињском крају са рентом од 1700 односно 2505 акчи. Поседник овог тимара је је Вукић син Грубача (Грбача) односно Вукић Грубачевић старешина катуна од 35 домова у нахији Пиви.²⁰ Вероватно је његов брат Радашин Грубачевић, познати трговац у Дубров-

¹⁸ Kanun o vlasima hercegovačkog sandžaka iz 1477. godine, *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zbornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak*, priredili B. Đurđev, N. Filipović, N. Hadžibegić, M. Mujić i H. Šabanović, Sarajevo 1957, 12.

¹⁹ N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 136, 160.

²⁰ A. Aličić, *Poimenični popis*, 76 ; N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 191-192 ; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем веку*, Београд 1997, 219. Овде постоји једна потешкоћа, јер се у требињској области као тимарници јављају двојица спахија под истим именом и именом њихових очева. (То је поменути Вукић Грубачевић и друга личност са истим именом и именом оца). Да нису били једно те исто лице говори податак да се јавља реч «други» (diger) уз име последњег Грубачевог сина Вукића и различита села која су улазила у састав њихових тимара. Неизвесно је који је од њих двојице управљао катуном у нахији Пиви или Бањи односно катуном у Рудинама. Оба Вукића Грубачевића имали су различите тимаре у требињској области. Овде је важно то да је сигурно један од ова два Вукића Грубачевића био старешина катуна у нахији Пиви или Бањи.

нику, и старешина катуна од 39 кућа у Пиви. Не зна се да ли је овом спахији-хришћанину (Вукићу Грубачевићу), призната стара феудална баштина или је пак добио од Турака, у циљу привлачења катунске организације, за коју је био везан.

И нахија Пива имала је кнеза као друге влашке нахије. Кнез Вукић је био истовремено кнез једног катуна и целе нахије Пиве. Имао је велики углед. Био је старешина највећег катуна са 126 кућа. То је после катуна војводе Петра Храбрена у Доњим власима највећи влашки катун у Херцеговини.²¹ Места Језерца и Јагод била су његова стара баштина па су поново на њега уписана Имао је и један млин у баштину.²² Ово потврђује да су се старе спахије-хришћани бориле да упишу на себе своје старе баштине које им је турска власт признавала. Турска власт је признала његову влашку баштину као феудалну баштину с титулом и обавезама спахије. Улога кнеза Вукића у нахији Пиви као и у осталим влашким нахијама у Херцеговачком санџаку била је политичка функција.²³ Он је као представник влаха Пиве утврђивао с Турцима летња и зимска станишта и регулисао односе међу катунима. Као врховни старешина помагао је при купљењу влашке ренте. Откривао је и у дефтер уносио неуписане земље и села, сељаке-жупнике и влахе сточаре.

Нахија Пива је специфична по многим појавама које су пратиле њен настанак. Она је јединствен случај у Херцеговачком санџаку, јер је пописана у Херцеговачком дефтеру 1475/1477. године заједно са другом нахијом (Нахијом Бањани) Ове две нахије биле су повезане заједничким зимским односно летњим стаништима. У нахији Пиви имали су власи Бањани летња станишта. На ту појаву указе је и данашњи топоним на простору Пиве под називом Бањски катун. Нахија Пива, за разлику од других влашких нахија (нахије Комарнице), касније је била захваћена процесом исламизације јер се у њеним катунима не јавља нити једно исламизирано лице у попису из 1475/77. године. Исто тако у овој нахији у поменутом попису није

²¹ А. Аличић, *Poimenični popis*, 78-79, 130-131; Н. Филипović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 183-184.

²² А. Аличић, *Poimenični popis*, 78-79.

²³ Б. Ђурђев, *О кнезовима под турском влашћу*, ИЧ (1948) 16, 23-24; Н. Филиповић, *Исламизација влаха*, 141.

уписано ни једно свештено лице за разлику од суседне нахије Комарнице где се помиње један поп и попов син. Све ово упућује на закључак да власи нахије Пиве нису били још прешли на седелачки начин живота по селима, те их због тога није био захватио процес исламизације.

Marica MALOVIĆ ĐUKIĆ

A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE DISTRICT OF PIVA

Summary

The early history of the district (*nahija*) of Piva is specific in many respects. It is listed together with another district (the *nahija* of Banjani) in the Herzegovina cadastral land census (*defter*) for 1475/1477, and in this respect it is unique in the Herzegovina sanjak. These two districts were linked by common winter and summer abodes. The Vlachs (Mavrovlakians) from Banjani had their summer abodes in the district of Piva. This is indicated by the present toponym Banjski Katun (*katun* - highland pasture with stone cottages) in the district of Piva. The district of Piva, unlike the other Vlach districts (the *nahija* of Komarice), was caught up in the process of Islamization at a later date, for no Islamized names appear in the 1475/1477 census of its inhabitants. Besides, no clergyman appears in this census, whereas a priest and his son are listed among the inhabitants of the adjacent district of Komarice. All this seems to indicate that at that time the Vlachs of the district of Piva had not yet adopted settled life in villages, and that therefore they were not involved in the process of Islamization.